

Bachelorgradsoppgave

Tittel: Tidligere konsentrasjonsleirer som læringsarenaer

Undertittel: Kan tidligere konsentrasjonsleirer tjene som arenaer for opplevelsesbasert historieformidling gjennom Aktive fredsreiser, og hvilke erfaringer har elever fra et slikt opplegg?

Engelsk tittel: Former Concentration Camps as Learning Arenas

Forfatter: Sigrid Leraand

Emne: GLU 360

Studieretning: Grunnskolelærerutdanning 5 – 10. trinn

Høgskolen i Nord-Trøndelag - 2014

Avdelingsnavn: Lærerutdanning

SAMTYKKE TIL HØGSKOLENS BRUK AV KANDIDAT-, BACHELOR- OG MASTEROPPGAVER

Forfatter(e): Sigrid Leraand

Norsk tittel: Tidligere konsentrasjonsleirer som læringsarenaer

Engelsk tittel: Former Concentration Camps as Learning Arenas

Studieprogram: Grunnskolelærerutdanning 5.-10.trinn

Emnekode og navn: GLU 360 Lærerutdanning

Vi/jeg samtykker i at oppgaven kan publiseres på internett i fulltekst i Brage, HiNTs åpne arkiv

Vår/min oppgave inneholder taushetsbelagte opplysninger og må derfor ikke gjøres tilgjengelig for andre

Kan frigis fra: _____

Dato: 28.05.2014

Sigrid Leraand

underskrift

HiNT

Forord

Dette er første gang jeg skriver en bacheloroppgave, og den har vært utfordrende for meg på flere måter. Så mye har vært nytt med denne formen for oppgaveskriving, med tanke på både undersøkelsesmetoder og innhenting av teori. Underveis har jeg oppdaget at det jeg startet med å skrive, er noe helt annet enn det jeg endte opp med til slutt. Skrivingen har derfor vært en veldig lærerik prosess.

Jeg vil takke læreren som var villig til å stille til intervju og som hjalp meg å komme i kontakt med hennes tidligere elever. Videre vil jeg takke samtlige av elevene som stilte opp til intervju i en travel skolehverdag. Det var til stor hjelp for meg og min oppgave. Jeg vil også takke min veileder Trond Risto Nilssen, som har gitt meg gode tips, råd og konstruktive tilbakemeldinger underveis i skriveprosessen.

Mine medstudenter har bidratt både med faglige og ikke-faglige diskusjoner gjennom skoleåret, gitt mye hjelp til innhold og struktur av oppgaven og fått meg på riktig spor i perioder der skrivingen har gått trått. En stor takk til dere.

Levanger 28. mai 2014
Sigrid Leraand

Sammendrag

Denne bacheloroppgaven tar for seg noen viktige spørsmål knyttet til bruk av museer og minnesteder fra andre verdenskrig i tilrettelagde pedagogiske opplegg. Jeg har i denne undersøkelsen sett på hvilke erfaringer noen elever og en lærer har fra en studiereise til tidligere konsentrasjonsleirer i Tyskland gjennom organisasjonen aktive Fredsreiser. Jeg har brukt intervju som metode for å få fram det de fire elevene og den ene læreren har erfart fra deres omvisning. Jeg har sett på hvilke visjoner Aktive Fredsreiser har ved å organisere slike studiereiser for skoleklasser, hvordan de på best mulig måte vil gi elevene nye refleksjoner og tanker rundt temaer som menneskerettigheter, krig og konflikter, og fredsskapende prosesser. Jeg har også knyttet studiereisen opp mot Dewey og Piaget. Jeg ville prøve å finne svar på om tidligere konsentrasjonsleirer kunne tjene som arenaer for opplevelsesbasert historieformidling gjennom organisasjonen Aktive Fredsreiser, og hvilke erfaringer elevene sitter igjen med fra et slikt opplegg. Jeg har brukt ulike teorier som; Frøylands (2010) teori om museer/minnesteder som læringsarenaer, der hun forteller hvor viktig det er med variasjon i undervisningen, og at det er ulike omvisningsmetoder i museene som egner seg bedre for elever, enn andre. Jeg har også sett på hennes didaktiske argumenter for å ta i bruk flere læringsarenaer. Videre ser jeg på teori fra Lenz og Nilssen (2011) om historiekultur, historie bevissthet og historisk kompetanse, om hvordan det kommunikative minnet endrer seg til det kulturelle minnet, og om bruken av tidsvitner. Min konklusjon er at tidligere konsentrasjonsleirer egner seg som læringsarenaer og som en del av en variert undervisning.

Innholdsfortegnelse

1	INNLEDNING	6
1.1	Tema og bakgrunnen for valg av tema	6
1.2	Presentasjon av problemstilling.....	6
1.3	Oppbygging av oppgaven.....	7
2	TEORI	7
2.1	Aktive fredsreisere didaktiske profil	7
2.1.1	Skoleturens program.....	8
2.1.2	Undervisningskoffert.....	8
2.2	Aktive fredsreiser og pedagogisk teoretisk forankring.....	9
2.2.1	Learning by doing –John Dewey.....	9
2.2.2	Piaget og konstruktivisme	10
2.3	Museum/minnester som læringsmiljø.....	10
2.3.1	Didaktiske argumenter for å ta i bruk flere læringsarenaer	11
2.4	Historiekultur, historie bevissthet og historisk kompetanse	12
2.5	Tidsvitner.....	13
2.5.1	Tidsvitner i minnester og museer	14
3	METODE.....	14
3.1	Utvalg.....	15
3.2	Metode og fremgangsmåte	15
4	RESULTAT.....	16
4.1	Forventninger og forarbeid.....	16
4.2	Underveis i konsentrasjonsleirene	17
4.3	Tidsvitner.....	18
4.4	Ettarbeid og anbefalinger	19
4.5	Mitt besøk til Sachsenhausen	20
5	DRØFTING	20
6	KONKLUSJON.....	25
7	KILDELISTE:	26

1 INNLEDNING

1.1 Tema og bakgrunnen for valg av tema

I denne oppgaven har jeg valgt å ta for meg et tema som jeg er interessert i og opptatt av. Jeg håper min kommende karriere som lærer byr på alternative læringsmetoder hos barn og unge, at man kan inkludere opplevelser og praktiske læremetoder i undervisning for å fremme læring hos alle elevene. Jeg vil se på hva barn og unge sitter igjen med etter opplevelsbasert læring. Nærmere bestemt skal jeg gå inn å se på hva elever erfarer av å ha vært i en tidligere døds og konsentrasjonsleir. Et av de store pensumtemaene på ungdomsskolen er 2.verdenskrig, som også er en av de største hendelsene i moderne tid, og har satt mange spor i vårt samfunn slik det er i dag. Med tanke på at dette temaet er så omfattende og har så mange traumatiske hendelser kan det være vanskelig for enkelte elever å klare og sette seg inn i denne delen av historien. Ved å belyse dette temaet kan det være med på å hjelpe meg som lærer i samfunnsfag å se på hva som er viktig med læring i ulike arenaer, og om jeg som lærer skal fremme dette som en del av en variert undervisning.

Grunnlaget for at jeg har valgt denne oppgaven er for å se på hva elevene erfarer av å være på omvisning i en tidligere konsentrasjonsleir, og om arenaer som tidligere døds- og konsentrasjonsleirer egner seg som arenaer for opplevelsbasert historieformidling. Ofte drar klasser på reise til Tyskland og Polen som studiereise, oftest som avslutningstur i 10.klasse. Da gjerne med organisasjoner som Hvite busser og Aktive Fredsreiser. I denne oppgaven tar jeg for meg den sistnevnte. For å få lov til å dra på en slik tur i skolens regi, må en del pensum stoff inn i programmet, men det er som regel også lagt inn sosiale og morsomme begivenheter. Det kan med tanke på dette være vanskelig for noen elever å skille mellom det alvorlige og det morsomme, og utbytte av det de opplever i konsentrasjonsleirene kan fort bli overskygget av det sosiale de opplever med medelevene underveis. Formålet med denne oppgaven er å se på hva elevene erfarer av å være på en studiereise der de får se, ta på, høre og oppleve temaer fra 2.verdenskrig, og om arenaer som tidligere døds- og konsentrasjonsleirer kan brukes for å konkretisere historien hos elevene. Jeg vil se på ulike kilder som har forsket på dette temaet.

1.2 Presentasjon av problemstilling

Med tanke på det som sies i del 1.1 har jeg formulert følgende problemstilling:

Kan tidligere konsentrasjonsleirer tjene som arenaer for opplevelsbasert historieformidling gjennom Aktive fredsreiser, og hvilke erfaringer har elever fra et slikt opplegg?

1.3 Oppbygging av oppgaven

I første del av oppgaven vil jeg fortelle kort og greit om hva Aktive fredsreiser er og hva de legger vekt på i studiereiser med skoleklasser til de tidligere døds- og konsentrasjonsleirene. Videre har jeg hentet teori fra ulike kilder som jeg har sett på som vesentlig i forhold til min problemstilling. I denne oppgaven har jeg intervjuet fire elever og en lærer som har vært på besøk i en tidligere døds og konsentrasjonsleir gjennom Aktive Fredsreiser. Det er viktig å nevne at jeg ikke har vært med på en slik tur da jeg gikk på ungdomsskolen, så jeg kommer ikke med noen egne erfaringer når det gjelder reiser med Aktive fredsreiser. Men jeg har vært på skoletur gjennom HINT, og har gjennom dette vært på besøk i Sachsenhausen. Dette er en av de to leirene elevene og læreren jeg intervjuet var på omvisning i. Alle personene jeg har intervjuet i denne oppgaven har reist med Aktive Fredsreiser når de har vært på omvisning i tidligere døds - og konsentrasjonsleirer. Derfor er det viktig å se på hva Aktive fredsreiser vektlegger når de arrangerer studiereiser til Tyskland. Jeg vil se på selskapets visjoner med slike reiser. Videre skal jeg se på hva de vektlegger og hva de legger til grunnlag for elever som reiser på en slik tur.

2 TEORI

2.1 Aktive fredsreisers didaktiske profil

Aktive Fredsreiser ble startet av Helga Arntzen i 1998, og har siden da arrangert dokumentasjonsreiser til Tyskland og Polen for skoleungdom. Hun mottok i 2006 Kongens fortjenestemedalje i gull for sin store innsats for fredsarbeid på nasjonalt plan. Reiseselskapet hun startet har en visjon om å gi ungdom tro på at konflikter kan løses og fred kan skapes, og at deres egne holdninger og handlinger er avgjørende (Aktive-fredsreiser.no). Studiereisene til Aktive Fredsreiser har valgt å basere sin ideologi på FN's verdenserklæring om menneskerettigheter, noe av bakgrunnen for dette valget er at menneskerettighetserklæringen ble til på bakgrunn av hendelsene under 2.verdenskrig. De bruker derfor menneskerettighetene som et pedagogisk redskap for å få elevene til å reflektere over hendelser i dag, i lys av historien. De ansatte i selskapet har en målsetting om å skape fred, forsoning og respekt for menneskerettighetene gjennom kunnskap, og ser dette som veldig viktig (Aktive Fredsreiser, 2014). Det overordnede målet til Aktive Fredsreiser er å fremme fredsskapende prosesser i samfunnet, og ved å sørge for at tusenvis av ungdommer hvert år får delta på reiser til konsentrasjonsleirer i Tyskland og Polen vil de prøve å nå

målene med å skape en positiv holdningsskapning. De bruker historien som bakteppe for kunnskap om det moderne Europa, dagens konfliktbilde og menneskerettighetene (Aktive Fredsreiser, 2014).

2.1.1 Skoleturens program

Aktive fredsreiser tilbyr ulike studiereiser med ulik lengde og innhold. De elevene jeg har intervjuet har reist på 5dagers tur til Berlin. Aktive fredsreiser har mye mer på programmet enn bare utflukter til tidligere døds og konsentrasjonsleirer. De legger også vekt på kultur, fellesskap og opplevelser som innebærer at elevene får oppleve mye av det området rundt Berlin har å by på, og dra på badeland. De besøker de tidligere døds- og konsentrasjonsleiren Sachsenhausen og Ravensbrück. I begge leirene får elevene guidet omvisning og se på utstillinger. Det meste som foregår på turen har faglig innhold. På filmen som ligger ut på aktive fredsreisers hjemmeside (<http://vimeopro.com/aktive/aktive-fredsreiser/video/69625300>) får man høre om hvordan de legger opp til ulike temaer på de enkelte dagene.

2.1.2 Undervisningskoffert

Aktive fredsreiser har laget en undervisningskoffert for lærere, elever og foreldre der de kan finne tips til hvordan forarbeid, underveis arbeid og etterarbeid kan gjennomføres og knyttes opp til temareisene på best mulig måte. Kofferten er ment som et supplerende verktøy til den ordinære undervisningen på ungdomstrinnet, i forhold til tematikken rundt andre verdenskrig og Europas utvikling fram mot i dag. Selskapet har lagt vekt på kompetansemål og kunnskapsløftet, og kommer med eksempler og utsagn fra foreldre, elever og lærere som har vært med på reisen tidligere. Organisasjonen har også laget et bibliotek som kan brukes aktivt i arbeidet rundt reisen. Der finnes eksempler på film, boktitler, nettsider og mye mer. Aktive Fredsreiser oppfordrer alle skoler til å jobbe aktivt mot diskriminering og rasisme, og være med i kampen om å vinne *Benjaminprisen*. Gjennom Regjeringens *Handlingsplan mot rasisme og diskriminering* (2002-2006) er det bestemt at dagen for avslutningen av Holocaust; frigjøringen av Auschwitz-Birkenau (27. januar) skal markeres i skolen hvert år, og at det denne dagen skal deles ut en pris til en skole som har utmerket seg i innsatsen mot rasisme og diskriminering. Prisen har fått navnet Benjaminprisen etter den 15 år gamle Benjamin Hermansen som ble drept i et rasistisk og nazistisk motivert drap på Holmlia i Oslo 26. januar 2001 (Udir). Elevene oppfordres også til å melde seg inn i fredsklubben *Active for Peace* vis de føler at reisen har engasjert dem i fredsarbeid, menneskerettigheter, 3.verden spørsmål og lignende. Aktive Fredsreiser vil gjerne se at klassene kjører prosjektarbeid som starter før turen, der elevene fordypet seg i noe som de kommer til å få høre om underveis og som de

skal legge fram når de kommer hjem til skolehverdagen igjen. Ved å gjennomføre prosjektarbeid parallelt med turen, vil elevene få mulighet til å uttrykke seg skriftlig i ulike sjangre. I tillegg vil de få erfaring med å uttrykke egne meninger og følelser, gjennomføre foredrag og presentasjoner.

2.2 Aktive fredsreiser og pedagogisk teoretisk forankring

Som alle andre læringsaktiviteter er det viktig med en pedagogisk teoretisk forankring i det som gjøres. Aktive Fredsreiser finner støtte for sin virksomhet i teorier om opplevelsbasert læring. Jeg vil i det følgende kapitlet se nærmere på hvilke teorier som blir benyttet, og hvilken betydning teorien har for virksomheten ved Aktive fredsreiser.

2.2.1 Learning by doing –John Dewey

At elever lærer ved opplevelser og sansing slik som de gjør på slike opplevelsbaserte og historieformidlende turer som Aktive fredsreiser tilbyr, har lenge vært forsket på og kan forankres i teoriene til John Dewey. Dewey blir ifølge Gunn Imsen (2010, s.79-82) i boka *Læreren verden først* og fremst forbundet med *aktivitetspedagogikken*, som kort sakt sier at barnet må være aktiv for å lære noe, enda det så langt fra var han som oppfant den. Denne pedagogikken har sine røtter helt tilbake til Aristoteles, men Dewey ga den et nytt filosofisk grunnlag. Dewey tillegger faktisk det sosiale en stor betydning. Han mente at utvikling skjer både i forhold til en fysisk verden og til en sosial verden. Menneskets indre liv kan ikke betraktes som en fast egenskap, men representerer et resultat av en utvikling i samspill med en kontekst som er både fysisk og sosial. Betydningen av at eleven gjør egne erfaringer er et sentralt punkt i Deweys filosofi. Han hevdet at det ble feil å legge all vekt på teori og for en ren boklig og akademisk kunnskap. Han mente at læring er noe aktivt, at elevene lærer når de går ut over det de kan, og det innebærer en prosess som starter innenfra. Utgangspunktet må være i eleven, og så må læreren, gjennom omhyggelig og tilrettelagt veiledning, sørge for at eleven får assimilere (tar opp nye erfaringer og knytter dem til sine tidligere opplevelser) lærestoffet, slik at det skapes relasjoner mellom eleven og det nye. Dewey mente at læringen er knyttet til konkrete handlinger; som å modellere, lage noe, undersøke, eksperimentere og oppleve. Hans mest kjente slagord er *learning by doing*. Dewey valgte å se lærestoffet og elevens erfaringer som en helhet. Videre skriver Imsen (2010) at Dewey så langt utover det å oppdra individualister. Hele oppdragelsen har som siktemål å skape et bedre samfunn, og i den forbindelse står begrepet *demokrati* sentralt. Demokrati er også sentralt i kunnskapsløftet og kompetansemålene for den norske skolen (udir). Aktive fredsreiser legger også stor vekt på

medborgerskap, demokrati og å skape et bedre samfunn. Gjennom å leve i et fellesskap hvor enhver må ta hensyn til de andre i sine handlinger, lærer elevene noe om gjensidighet og respekt som grunnlag for demokratiske liv, mente Dewey (Imsen, 2010, s.82).

2.2.2 Piaget og konstruktivisme

Piagets teori går ut på å forstå hva som skjer i hodet på individet, og at læring er en aktiv prosess som individet selv styrer (Frøyland, 2010). Konstruktivisme er en felles betegnelse på teorier som forfekter at elevene «konstruerer sin egen kunnskap». I Piagets terminologi finner vi ordet *skjemaer*. Et skjema er en mental repetisjon, en byggekloss for tenking. Disse skjemaene er det som gjør det mulig for oss å forestille oss ting som ikke er tilgjengelige for oss der og da, samtidig som vi bruker disse skjemaene til å tolke og forstå nye erfaringer (Skaalvik og Skaalvik, 2009).

Dette kan ses i sammenheng med at elevene må se for seg situasjoner og hendelser når de skal lære om 2.verdenskrig. I tillegg har de fått undervisning og laget seg skjema om temaet før de har dratt på en slik reise, slik at elevene kan bygge videre på sine skjema når de er på ekskursjoner der hendelsene virkelig har skjedd, og får høre det fra personer som har opplevd å være tilstede under de grusomme handlingene. Læringsteoriene tar opp de rent kognitive utfordringene og mulighetene som ligger i slike studiereiser, men hva med den materielle tilretteleggingen på slike steder? Museer og minnesteder som læringsmiljøer representerer en spesiell læringssituasjon for skoleelever der elevene får oppleve spesielle installasjoner og utstillinger som ikke finnes på andre steder, dette ser jeg på i det neste kapittelet.

2.3 Museum/minnesteder som læringsmiljø

I boka *Mange erfaringer i mange rom*, skriver Merethe Frøyland (2010) om hvordan museer kan brukes som læringsarena og hvordan mange museer bruker ulike måter å fremstille utstillingene sine. Det er også forskjell på hvordan museene legger opp aktiviteter til de som besøker museet. Aktive fredsreiser tar med klasser på studietur til de tidligere døds- og konsentrasjonsleirene i Tyskland og Polen, og disse kan ses på som museer. Frøyland argumenterer ikke for å bruke andre læringsarenaer *i stedet* for klasserommet, men *i tillegg* til klasserommet, nemlig å *varierte* læringsarenaene, der klasserommene er én av dem, og ta i bruk mange rom (Frøyland, 2010, s.

Alle fag har erfaringsbasert kunnskap, som publikum bør bli kjent med i tillegg til den faktabaserte kunnskapen. På museer kan elevene ikke bare lese om gjenstandene, eller se

bilder av det. De kan få se på gjenstandene og i bestefall ta, føle på og bruke den. Det er på museumsutflukter at besøkende kan få se på sjeldne gjenstander som ikke finnes andre steder. Et museum kan gi publikum mange erfaringer og det kan sette gjenstandene i et historisk perspektiv (Frøyland, 2010). Det er viktig at utstillingene er forutsigbare og like, det bør være en form for varierte opplevelser slik at besøkende klarer å holde på interessen gjennom hele besøket (Hedge, 1995 i Frøyland, 2010). Aktive fredsreiser gjennomfører omvisningen i de tidligere konsentrasjonsleirene med guide, og i noen tilfeller med tidsvitner. Skoleklassene og andre besøkende får se på bygninger som er igjen etter krigen og nye utstillinger som er laget for å få fram budskapet og vise hvordan det en gang var. Bamber og Tal (2006, i Frøyland 2010, s.104-105) forsket på hvilket opplegg i museene som ga elevene best utbytte. De kom fram til tre ulike typer; *Fullstendig valgfrihet* som ville si at elevene kan velge alt selv, der de slippes ut for å se på utstillingene uten noen spesielle oppgaver. Den andre var *begrensende opplegg*, der guidene delte inn elevene i grupper og gidde dem problemstilling eller oppgaver de måtte løse. Den siste varianten var *begrenset valgfrihet*. Og det viste seg at det var denne museumsundervisningen som skulle være den metoden som ga mest læringsutbytte og som hadde mest effekt. Der valgte museumspedagogen noen oppgaver som de skulle løse, mens resten var opp til elevene selv (Frøyland 2010, s 104-105).

2.3.1 Didaktiske argumenter for å ta i bruk flere læringsarenaer

Gjennom å variere læringsarenaene vil elevens konteksterfaring bli rikere. Lars Erik Bjørklund (2008, i Frøyland 2010, s.130) kaller denne erfaringen for den implisitte erfaringen og påpeker at denne kunnskapen også er viktig for elevens forståelse av faget. Han snakker om den implisitte kunnskapen, ofte også kalt den erfaringsbaserte kunnskapen som er vanskelig å sette ord på, men som er med på å gi elevene den totale forståelsen. Bjørklund anbefaler elever å gå ut av klasserommet og gjør egne erfaringer i forskjellige læringsarenaer (Frøyland, 2010, s.132). Ved å bruke flere læringsarenaer får elevene *sette kunnskap inn i relevant kontekst*, å gjøre kunnskapen mer tilgjengelig og la elevene få erfare den i den sammenhengen den hører til og ikke bare undervises isolert. Det gir elevene muligheter til å *nyansere temaet*. Elevene får mulighet til å studere kunnskapen fra ulike ståsteder og oppdage nyanser og variasjoner. Det tredje argumentet er at de får *styrket sammenhengen mellom teori og praksis*, dette gjør det lettere for læreren å bruke erfaringen til elevene når det er undervisning. Videre kan et museumsbesøk *styrke elevenes indre motivasjon og utvikle begrepsforståelsen*. De fleste elevene får mere motivasjon for fagstoffet når de kommer ut av det vanlige klasserommet, og det gjør at elevene øker begrepsbruken og den språklige

utviklingen. De tar i bruk mer undersøkende og spørrende språk. *De stille elevene* kan også bli *mer synlige* når de får oppleve noe nytt, det vanlige klassemønsteret blir brutt når klassen er i nye arenaer, og dette gir plass til de stille elevene. Bruken av andre læringsarenaer kan også gi *mer fysisk aktive barn*, elevene beveger seg mer når de ikke sitter ved skolepulten og får tavleundervisning, men er ute og opplever noe nytt og spennende. Det siste argumentet til Frøyland er at læreren kan få inspirasjon fra andre mennesker med en annen kompetanse, som lett kan tas i bruk for å forbedre den daglige undervisningen (Frøyland, 2010, s.133). Som Frøyland har påpekt er bruken av andre læringsarenaer og tilrettelegging på museer og minnesteder et egnet utgangspunkt for å studere hvordan varierte undervisningsmetoder kan hjelpe elever. Her inngår også samfunnets kollektive minne, og hvordan lidelse og død kan bearbeides av samfunnet og enkeltmennesker. Her vil jeg argumentere for at spesielle former for tilrettelegging som gir rom for nettopp læring gjennom opplevelse. Dette handler både om historiekultur, historiebevissthet og historisk kompetanse.

2.4 Historiekultur, historie bevissthet og historisk kompetanse

I boken *Fortiden i nåtiden* (2011) skriver Lenz og Nilssen at de fleste som lærer om andre verdenskrig i dag i eller utenfor skolen, på minnesteder og museer snart tilhører oldebarnas generasjon, og de har kanskje ikke hørt historier om «mørklegging», «rasjoneringskort» og lignende. Det er ikke sikkert familien i det helatatt har opplevd 2.verdenskrig i Norge. Befolkningen er under forandring, og mange forbinder ikke ordet «krig» med det samme i dag som de gjorde før, og med dette glir begrepet sakte ut av det kulturviteren Aleida Assmann (1999, i Lenz og Nilssen 2011, s.12) betegner som kommunikativt minne. Kommunikativt minne viser til en type relasjoner til fortiden som reguleres, skapes og videreføres gjennom direkte personlig samtale. Dette kommunikative minnet er ikke begrenset til kommunikasjon mellom enkeltindivider, men foregår også innenfor sosiale, kulturelle og politiske rammer og det deles av sosiale grupper, og sirkulerer i familier, fra generasjon til generasjon. Det som er avgjørende her er at fortiden fortsatt er en del av menneskers liv, og det påvirker måten den blir fortolket og forvaltet på. Det som kommer etter at det ikke lenger finnes personer som var direkte berørt av en historisk hendelse er en annen type fortidsbearbeiding og -bevaring. Da trengs det andre typer medier, ritualer og former for sosial praksis og viten må videreføres slik at den får en betydning for dem som kommer etter. Dette betegner Assmann som *kulturelt minne* (ibid). Vi ligger fortsatt innenfor de kommunikative minners ramme når det gjelder 2.verdenskrig, men distansen blir større, og nye aktører og medier kommer inn i bildet, og med dette kommer det nye fortellinger og tolkninger. Dette er en reell situasjon som aktive

fredsreiser møter på etter som tiden går, og som de må tenke på videre i deres tilbud om besøk på minnstedene og historieformidling fra utdøende tidsvitner.

2.5 Tidsvitner

Aktive Fredsreiser har hele tiden brukt tidsvitner gjennom sine dokumentasjonsreiser til konsentrasjonsleirene. De har brukt tidsvitnene som et ledd i forberedelsene til turen eller som del av turen eller i museer og minnsteder der tidsvitner fungerer som omvisere eller stiller til tidsvitnesamtaler. Anette H.Storeide (2011) skriver at begrepet *vitne* er en person som gjenforteller om en faktisk hendelse han eller hun selv opplevde, enten som direkte berørt eller som tredjeperson som forteller om en hendelse han eller hun så inntreffe. De overlevende fra nazistenes konsentrasjonsleirer og tilintetgjørelsesmaskineri, forteller mange av dem om sine egne og andres opplevelser i fangenskap nettopp fordi de føler en forpliktelse ovenfor alle de som døde, slik at minnet om dem ikke skal gå tapt. På 1900-tallet ble ordet *tidsvitne* stadig mer brukt. Ordet knytter ikke vitnet til en gitt sannhet, men mere til en spesiell tid. Begrepet antyder at vitnet har en spesiell tilknytning til denne tiden og noe vitnet har opplevd og som han eller hun forteller om. På grunn av at denne tiden er selvopplevd, kan vitnet fortelle på en unik og spesiell måte. Begrepet ble tatt i bruk av Helga Arntzen da hun og flere andre startet opp med turer til de tidligere døds- og konsentrasjonsleirene i Tyskland og Polen i 1992 (Kverndokk 2007:57). Vitnene blir sett på som levende bevis for at denne hendelsen har skjedd og blir et bindeledd mellom nåtiden og den fortidige hendelsen. Tidsvitnene blir til orakler for nazitiden og den andre verdenskrig, og de tilskrives ofte på etisk grunnlag en stor fortolkningsautoritet. De brukes også som formidlere av aktuelle samtidsp problemer rundt krig, konflikter og brudd på menneskerettighetene (Storeide, 2011).

Tidsvitner brukes til å personifisere historien og i kraft av sin egen person bringer de historien om en annentid inn i klasserommet. De fleste som hører på eller deltar på en tidsvitnesamtale eller et tidsvitnemøte opplever samtalen og fortellingen som en berikelse av tradisjonell historieundervisning, et «minne for livet» og uten tvil som en svært spesiell opplevelse. Fortellingene til tidsvitnene er fortolkninger av fortiden og personlige opplevelser. Disse er subjektive og selektive og dette gir dem en unik verdi. Verdien i tidsvitnenes fortelling ligger i at de nettopp er selvopplevde og individuelle, så man kan bør ikke blande dette med refleksjoner om krigssituasjoner, menneskerettighetsproblematikk og konflikter. Tidsvitnenes autentisitet gjennom å formidle selvopplevde erfaringer blir gjerne brukt som et viktig pedagogisk argument for å innlemme dem i historieundervisningen, enten ved personlig

opptreden eller gjennom skriftlige eller visuelle beretninger. Elevene bør på forhånd av et slikt tidsvitne møte få grunnleggende kunnskaper både om den historiske konteksten samtalen skal handle om, samt vesentlige aspekter ved erindrings – og fortellerkonstruksjoner. Dette er på grunn av den grunnleggende vanskeligheten med beretninger som omfatter aspekter som eventuelle avvik mellom vitnes subjektiv erindring og historiske fakta samt graden av emosjonalisering og identifisering med vitnet som elevene skal møte (Storeide, i Lenz og Nilssen 2011, s111).

2.5.1 Tidsvitner i minnesteder og museer

Aktive fredsreiser har i en årrekke brukt tidsvitner aktivt når de har hatt med skoleklasser til de tidligere fangeleirene. I følge Storeide opplever mange elever at det er først når de får se og høre på et tidsvitne at historien virkelig blir sann. Det er derfor vesentlig å presisere at leirene er store og komplekse og at ulike fangegrupper ble holdt på ulike steder i leirene. Derfor må man skille mellom tidsvitnes personlige erfaring med leiren og hvor vedkommende var, samtidig som leirens totalhistorie og andre fangegruppers opplevelser ikke mistes av syne. Tidsvitnet og museets utstillinger vil gi komplementære framstillinger av hva som foregikk på stedet. Man må passe på slik at elevene ikke overemosjonaliserer seg med tidsvitnet og det de opplever, derfor er det viktig å tematisere slike aspekter både på forhånd og i etterkant slik at de ikke går over grensen med emosjonalisering og identifisering og ender i en ukritisk innlevelse i stedet for en læringsprosess. Det er også viktig å bevisstgjøre elevene i hva som er ekte bygninger fra tiden og hva som er satt opp som et konstruert minneste. Dette gjør det enklere under formidlingen og kan være et viktig diskusjonselement i prosessen (Storeide i Lenz og Nilssen, 2011, s. 119-120)

3 METODE

Til denne oppgaven og problemstillingen har jeg valgt intervju som undersøkelsesmetode. Jeg lagde et spørreskjema på forhånd av intervjuene og gjorde et utvalg av elever som skulle intervjues. Når man velger intervju som metode for undersøkelser er det veldig viktig at intervjuet tilpasses problemstillingen (Postholm og Jacobsen, 2011). Man må på forhånd vite hva man vil finne ut og spørre om. I tillegg må man finne ut hvem man skal spørre. Samtalene som gjennomføres med intervjuobjektene vil være målrettede, og siktet inn for å få en spesiell type informasjon. I tillegg må man tenke ut på forhånd om man skal gjennomføre individuelle eller gruppeintervjuer.

3.1 Utvalg

Jeg valgte å gjennomføre individuelle intervju. Fire elever som nå går på videregående skole ble valgt til intervjuene, en gutt og tre jenter. Jeg gikk sammen med deres tidligere kontaktlærer som hjalp meg å komme i kontakt med de elevene som kom til å svare mest utfyllende under intervjuet. I og med at studiereisen gjennom Aktive Fredsreise var i 10.klasse, måtte jeg hente elever som var ferdige på ungdomsskolen og som hadde studiereisen relativt friskt i minne. På grunn av elevenes alder, at de er spredt i ulike klasser og at det var vanskelig å komme i kontakt, valgte jeg i samråd med lærere på HINT å ikke sende ut noe form for forespørsler og informasjon om intervjuet. Jeg kontaktet hver og en elev på mail og informerte hva dette intervjuet innebar og at alt var anonymt.

3.2 Metode og fremgangsmåte

I denne oppgaven har jeg valgt kvalitativ undersøkelsesmetode. Kvalitativ metode er en induktiv metode for innsamling, det betyr at forskeren «går ut i felten med et helt åpen sinn» (Postholm og Jacobsen, 2011). Jeg valgte denne metoden for å intervju elever og lærer i henhold til min problemstilling. Jeg ønsket å finne ut hva elevene erfarte når de var på en tur til tidligere døds og konsentrasjonsleirer i Tyskland, og finne ut hvilke forberedelser de hadde i forkant og hvilke etterarbeid de hadde etter turen. Jeg følte at denne typen metode var mer riktig for min type problemstilling i forhold til kvantitativ metode. Jeg ville få fram hva elevene lærte, følte og opplevde av å få lærestoff presentert i en annen arena enn et klasserom. Jeg var derfor mer ute etter følelser og opplevelser, fremfor tall og datainnsamling som man vil få i en kvantitativ undersøkelsesmetode. Intervjuene ble gjennomført ansikt til ansikt for å unngå feilkommunikasjon og for lettere å stille eventuelle oppfølgingsspørsmål. Det var skrevet ned spørsmål på forhånd, og alle intervju foregikk på samme måte. For å på best mulig måte få utbytte av intervju svarene, ble det gjort lydopptak. Intervjuobjektene ble spurt på forhånd om det var greit at samtalen ble tatt opp, noe som alle sa seg enige i. Jeg gjennomførte intervjuene inne på et grupperom og hadde ubegrenset med tid på alle intervjuene slik at jeg og elevene kunne unngå å haste oss igjennom intervjuet, men ta den tiden vi trengte.

Intervjuet jeg gjennomførte var kvalitative i form av åpne spørsmål. Jeg brukte en pragmatisk innfallsvinkel ved å følge en intervjuomal, men intervjuet var veldig åpent for andre spørsmål og oppfølgingsspørsmål som noen ganger måtte til for å få fram hva intervjuobjektene mente. Jeg analyserte svarene ved å transkribere lydopptakene og gå igjennom intervjuene i etterkant.

4 RESULTAT

Jeg intervjuet 4 forskjellige elever og en lærer. Tre av elevene gikk i samme klasse på ungdomsskolen og hadde læreren som ble intervjuet som klasseforstander. Den tredje eleven var på reise med en annen klasse. Jeg hadde lagd spørsmål på forhånd, men var åpen for å stille oppfølgingsspørsmål som jeg følte var nødvendig underveis i intervjuets gang. Det var noen av intervjuobjektene som svarte veldig utdypende, og andre mindre. Elevene var 15-16 år da de dro på studiereise, og det hadde gått over et år siden de hadde vært på reisen, derfor hadde noen av elevene vanskelig for å huske detaljer i ettertid. Jeg har valgt å dele opp resultatene i ulike temaer, slik at det på lettest mulig måte skal kunne forstås. Intervjuobjektene er delt opp som gutt, jente 1, 2 og 3 og lærer, der jente 3 er fra en annen skoleklasse, dette gjør det lettere å forstå de ulike meningene som fremmes.

4.1 Forventninger og forarbeid

Når man skal på studiereise har man alltid forventninger til hvordan reisen skal utarte seg. Det er kanskje enda mer forventninger til en studiereise gjennom selskaper som Aktive fredsreiser. Dette er turer mange elever har vært igjennom tidligere og kanskje kjenner vi til noen som har vært på en slik studiereise, og det gjør at forventningene kanskje er annerledes enn hva det ville vært på en vanlig reise som er spesielt ordnet til en klasse. Den første eleven som ble intervjuet fortalte at hun ikke hadde noen spesielle forventninger til hvordan turen skulle bli, hun bare gledet seg veldig til å dra. De tre andre elevene fortalte om hvordan de hadde forventninger om at omvisningene i de tidligere døds- og konsentrasjonsleirene skulle bli sterke opplevelser der de fikk høre om mange mennesker som hadde blitt drept. Den ene eleven formulerer det slik:

Jeg forventet at det skulle bli sterkt. Vi visste jo det at det var et sted der mennesker har dødd og slitt, men det er vanskelig for oss å se for oss hvordan det er, for jeg tror man må oppleve det selv. Det nærmeste vi kommer av å oppleve det er jo å være der. Man føler at det er noe grusomt som har foregått i leiren når man er til stede. Det er noe spesielt med stedet som gjør det slik. Gutt

Læreren som ble intervjuet hadde forventninger om at elevene kom til å reagere, og at elevene kunne få en type innsikt som ikke alle ungdommer har. Hun forventet også at elevene klarte å ivareta respekten som en slik plass krevde. Dette følte hun kunne være en utfordring i og med at det var enkelte elever med atferdsproblemer i klassen. Videre hadde læreren forventninger om at de skulle få se, ta på, oppleve og få rørende møter med ulike skjebner.

Jeg ønsket jo selvfølgelig å dra på den turen selv, fordi jeg er faglærer i samfunnsfag og synes det er kjempe spennende å se på det som jeg i teorien har lært om. Og det kan jeg jo bruke i ettertid når jeg skal undervis i disse temaene i klassene. Lærer

Når skoleklasser velger å dra på en studiereise som dette, krever det en del forarbeid. Både lærerne og Aktive Fredsreiser er aktive når det gjelder å forberede elevene på hva som møter dem, og på at elevene skal ha et godt teoretisk grunnlag før de starter på reisen. Elevene forteller alle at de hadde ulike typer forberedelser i klassene før de dro. De fire elevene forteller om hvordan 2.verdenskrig var et stort pensumtema de hadde mye om gjennom ungdomsskolen, og dette temaet syntes alle elevene var spennende. De hadde sett mye film på skolen, og Aktive Fredsreiser hadde lagt opp til flere filmer de kunne se på bussen når det var lange transportetapper. Jente 2 forteller at de fikk utdelt et hefte som inneholdt mye informasjon og bilder om stedene de skulle besøke. Læreren forteller at klassen hadde 2.verdenskrig som pensum i 9.klasse, noe som gjorde at de måtte repetere en del rett før de dro på studiereisen. Lærerne på trinnet valgte å kjøre et tverrfaglig prosjekt med krigslitteratur. Elevene valgte seg et dikt fra perioden som de skulle analysere, levere inn og lære seg og fremføre det. Disse diktene skulle elevene fremføre når de hadde minneseremoni i leirene. Elevene fikk også fordypningsoppgaver på forhånd, der de kunne velge å fordype seg i tema fra de ulike instansene som skulle besøkes underveis. Disse fordypningene ble framført når de kom hjem til den normale skolehverdagen igjen. Læreren skrøt også veldig av Aktive Fredsreisers undervisningskoffert som er nevnt tidligere del (2.1.2) av oppgaven.

4.2 Underveis i konsentrasjonsleirene

Elevene hadde ulike opplevelser med besøket i de tidligere døds- og konsentrasjonsleirene. Gutten forteller om hvordan han følte at han fikk historiene inne på kroppen. Det var mange av de historiene guiden fortalte på ulike destinasjoner underveis i konsentrasjonsleiren som gjorde sterke inntrykk, og det var lettere for han å se det for seg og føle noe for ofrene når de var på stedet der det virkelig hadde skjedd. Jente 1 følte at besøket i leirene kunne føles litt tidsomfattende, været var kaldt og de skulle bevege seg over store områder. Historiene de fikk fortalt følte helt grusomme, og det var lett å sympatisere seg med en del av ofrene, spesielt i kvinne barn leiren, forteller hun. Dette var også noe som også jente 2 snakket mye om. Hun var stolt over at medelevene klarte å holde respekten under besøket. Hun følte at stemningen var veldig rolig og at de fleste hadde en del tanker om de de hadde fått sett og hørt, og det gjorde slik at det ikke var så stort rom for prating og tøys. Jente 3 hadde en litt annerledes

opplevelse av besøket. Hun syntes det var vanskelig å skulle gå fra å ha det moro og sosialt, til å gå rundt i en tidligere fangeleir å være alvorlig.

Jeg følte at det ikke var så mange som forsto alvoret, vi var litt unge, det gjorde at vi kanskje ikke tok det så alvorlig som vi burde. Stemningen var likevel veldig tung, og jeg følte nesten at det var forventet at vi skulle stå der å gråte. Dette ble litt feil for meg. Det var noen som gråt, men det virket litt som om de bare gidde etter for presset (...) Vi pratet ikke så mye, vi gikk bare rundt og møtte blikkene til hverandre og visste ikke helt hvordan vi skulle forholde oss. Jente 3.

Læreren forteller om hvordan stemningen var preget av det de var og besøkte, og at elevene oppførte seg rolig. Det var et godt klassemiljø under hele reisen og under besøkene i de to tidligere konsentrasjonsleirene. Læreren tror at det var mange av de historiene som elevene kunne relatere seg til, de fikk mest utbytte av. De reagerte veldig på hygieneforholdene fangene levde under, hygiene er noe ungdommer setter veldig høyt i dagens samfunn. Guiden brukte også noen av elevene for å vise enkelte ting som fangene gjennomgikk, dette satte preg på elevene, forteller hun.

4.3 Tidsvitner

Mine intervjuobjekter var ikke så heldige at de fikk høre beretninger fra originale tidsvitner. Tidsvitnene er i ferd med å forsvinne og det blir vanskeligere for organisasjoner som Aktive Fredsreiser og Hvite Busser å gjennomføre besøk der mennesker som har opplevd å være i fangeleir forteller om sine opplevelser. Dette utdypes i del 2.5 i oppgaven. Elevene og læreren hadde ingen møter med tidsvitner, men kan fortelle at guiden på bussen og i konsentrasjonsleirene var sønn av en tidligere fange i den ene leiren. Han gjenfortalte det faren hadde opplevd. Læreren forteller også at guiden refererte veldig ofte til utsagn fra tidsvitnene under omvisningen, og dette var noe som elevene syntes var veldig spennende. Hun synes det er synd at det snart ikke er noen tidsvitner igjen, men at elevene og andre som reise på studiereise må ta vare på det de opplever og fortelle det videre.

Elevene blir nesten som et tredjegenasjons tidsvitne, og det er viktig at de tar vare på historien og forteller den videre med tanke på at mange av de originale tidsvitnene ikke lenger er blant oss. Elevene har vært og sett sannheten, og det er viktig at de tar et aktivt standpunkt på et de er et tidsvitne på grunn av at de har vært der og sett og hørt om det som faktisk skjedde i to av de tidligere døds- og konsentrasjonsleirene. Lærer

4.4 Ettarbeid og anbefalinger

Læreren som var med på studiereisen håper at elevene sitter igjen med mye etter det de hadde vært med på. Det styrker klassemiljøet og det sosiale samholdet. Det er veldig fint å bruke dette aktivt opp mot et faglige opplegg, engasjere foreldregruppen og bruke som eksamensstoff. Hun sier at:

Et viktig ledd når man reiser på en studiereise som dette er å ha en fin balansegang mellom forarbeid, det å være i de tidligere konsentrasjonsleirene, og å følge opp i etterkant. Dette vil gjøre at elevene husker stoffet enda bedre. Lærer

Hun påpeker at det er veldig viktig med etterarbeid for å bearbeide det elevene har vært med å få oppleve. I tillegg hjelper etterarbeidet med at elevene husker stoffet bedre i etterkant. Hun vil på det sterkeste anbefale en slik studiereise for andre klasser. Det har mye positivt med seg både faglig og med tanke på klassemiljøet. Aktiv Fredsreise la opp reisen på en utrolig bra måte, der man fikk oppleve veldig mye på kort tid. Det eneste læreren ville ha forandret på er årstiden å reise på. Ved å reise på høsten så vil været være varmere og gjøre at elevene holder ut lengre.

De tre elevene som gikk i samme klasse vil alle tre på det sterkeste anbefale en slik reise for andre tiende klassinger. Det var vanskelig å finne noe som var negativt med en slik tur. De fikk se og oppleve ting de bare hadde lest og lært om på skolen, og fikk et helt annet perspektiv på denne delen av historien. Den ene av jentene formulerer seg slik:

Det er bedre å se og oppleve det på kroppen selv, enn å høre om det inne i et klasserom. Jeg er ikke så god på å huske årstall, så for meg hjalp det meg veldig til å sette ting i et bedre perspektiv. Jente 1

Jente 2 forteller om hvordan hun har lært at det er veldig viktig med menneskerettigheter og å respektere mennesker uansett religion og ulik kultur. Hun følte at hun kom ut av leiren som en mer voksen person som ikke skulle være så fordomsfull, men ta vare på samfunnet hun lever i. De tre elevene snakket om hvordan studiereisen og alt det traumatiske de fikk høre om rundt holocaust gjorde at klassen kom tettere sammen. Derfor skulle også de ønske at de dro på høsten slik at de fikk mer tid sammen i etterkant av studiereisen. Den siste jenta som ikke deltok sammen med de andre intervjuobjektene, hadde ikke de samme meningene, tvert imot. Hun ville ikke anbefale en slik studiereise som avsluttende tur for en tiende klasse. Hun følte

at klassen var alt for ung, og hadde vansker med å forstå alvor. Hun ville mye heller ha brukt den siste tiden med klassen på noe morsomt og sosialt klassen kunne gjøre sammen. Hun syntes det var for mye opp og ned følelsesmessig. Alle elevene og læreren sier allikevel at Aktive Fredsreiser organiserte turen på en veldig fin måte. Omvisningen i de tidligere døds- og konsentrasjonsleirene var spennende og fanget hele tiden elevenes interesse. De forteller hvordan guiden fortalte historier og brukte medelever til å vise ulike hendelser som fangene hadde opplevd. De fikk mye tid til å gå rundt å se på utstillingene alene. De er alle enige om at Aktive fredsreisere brukte ulike typer måter å presentere fangeleirene på, gjorde at de fikk et bra utbytte av besøket.

4.5 Mitt besøk til Sachsenhausen

Jeg var nylig på studietur til Sachsenhausen, der fikk jeg mulighet til å stille guiden vår noen spørsmål. Hun fortalte at de hadde en aldersgrense på at elever måtte være over 12-13 år for å komme på besøk i den tidligere arbeidsleiren. Hun mente at elevene ikke klarte å sette seg inn i og forstå de ulike temaene som gjennomgås ved et slikt besøk om de var yngre. Hun følte det var vanskelig nokk når de var på denne alderen til å få elevene med på det hun sa og vise respekt for plassen de var på. Hun fortalte at hun så store variasjoner fra klasse til klasse på hvor interessert de var i det som ble sagt, og mente dette skyldtes godt eller dårlig forarbeid og forberedelser før studiereisen.

5 DRØFTING

Mine erfaringer fra en slik oppgave er at elevene sitter igjen med ulike opplevelser og erfaringer fra det opplevelsesbaserte didaktiske opplegget, med besøk og omvisning i tidligere døds- og konsentrasjonsleirer som organisasjonen Aktive Fredsreiser gjennomfører for skoleklasser. Det er viktig å nevne at mitt datagrunnlag ikke er stort nok til å trekke bastante konklusjoner, men jeg har dannet meg egen tanker om en slik studiereise for elever på ungdomsskolen ut i fra det jeg har sett, hørt og forsket på.

Som nevnt tidligere i oppgaven baserer Aktive Fredsreiser sine studiereiser på at elever skal lære om fredsskapende prosesser. Organisasjonen bruker menneskerettigheter som pedagogisk redskap og ønsker å bruke historien som et bakteppe for å danne kunnskap om det moderne Europa og dagens konfliktbilde. De bruker kompetansemålene aktivt både i hvordan opplegget rundt studiereisen er lagt opp, og i undervisningskofferten som man finner på nettsidene Aktivefredsreiser.no. Læreren jeg intervjuet skrøt veldig mye av Aktive

Fredsreiser. Hun likte deres måte å ha en fin balansegang mellom de alvorlige og de sosiale aktivitetene som klassen skulle igjennom. I tillegg kan det være lettere for foreldre, skole, og kommune å godkjenne slike studiereiser om de har forankret det i skolens kompetanse og læringsplanmål. Den ene eleven sa seg uenig i hva både læreren og de tre andre elevene sa om hvordan det var en fin balansegang i opplegget. Hun syntes det ble for mye veksling på følelsene og at det var vanskelig å forholde seg til hva de skulle føle. Hun mente at de kanskje var for ung når de var på denne studiereisen. Da kommer spørsmålet om alder inn. Hvor gammel bør elevene være for å dra på denne studiereisen? Mine intervjuobjekter var 15-16år da de reiste. Dette kan være den alderen da elevene tenker på alt annet enn historie og skolearbeid, men det kan også være den alderen der de er mest mottagelige. Elevene skal mer og mer ut i voksenverden, jo eldre de blir. Det kan være nettopp derfor disse holdningsskapende reisene som Aktive Fredsreiser fremmer kan være viktig. På en annen side kan det være vanskelig å forstå det som de skal få se og høre om. Elevene kan være for selvsenterte, egoistiske og det er mye som foregår i kroppen i denne alderen, med tanke på dette kan det være vanskelig for enkelte elever å komme ut av den boblen de lever i, men man kan ikke sette en konklusjon på at det er slik for alle 15-16åringer.

Det var også overraskende hvor lite elevene husket av turen i etterkant. Dette kom fram i intervjuet som ble gjort med elevene, der alle hadde problemer med å huske ulike ting. Da kan man igjen se på viktigheten av hva som blir gjort rundt studiereisen, og man kan stille seg spørsmålet om opplegget til Aktive Fredsreiser er didaktisk godt nok. Det er vesentlig med et godt forarbeid, underveis-arbeid og etterarbeid. Aktive Fredsreiser oppfordrer til mye forarbeid og teoretisk grunnlag før reisen starter. De tilbyr at personer fra selskapet kan komme og holde foredrag om ulike tema som blir tatt opp underveis. Dette er noe klassene velger selv. Jeg tror og mener også at forarbeidet er med på å skape en bedre overgang mellom de sosiale opplevelsene og de mer alvorlige. Har elevene det nødvendige forarbeidet og kunnskapen før et opphold i en tidligere konsentrasjonsleir, er det lettere å forstå at dette er et sted der man oppfører seg med respekt og lytter til hva som blir sagt. I dette tilfelle fortalte læreren at de hadde hatt mye arbeid med temaet 2.verdenskrig på forhånd, og de hadde blant annet et tverrfaglig opplegg om krigslitteratur der elevene skulle fremføre et dikt når de hadde minneseremoni inne i leirene. Underveis i reisen og på de lange transportetappene blir det vist film som omhandler temaer elevene skal igjennom i løpet av reisen. Problemet kan være etterarbeidet. Her spiller årstiden klassene reiser en vesentlig rolle. Disse elevene reiste alle på våren, noe som gjorde at de kom rett inn i tentamen og eksamensperiode når de kom tilbake

til skolehverdagen, og som førte til at det ble liten tid til bearbeiding. Dette kan være en av faktorene til at elevene husker mindre enn det jeg hadde forventet. Man kan også se på teorien fra Frøyland (2010), der hun snakker om hvilke undervisningsmetoder som egner seg best i museet. Der hun kom fram til at en begrenset valgfrihet er den beste varianten. Dermed kunne det vært vesentlig å se på hvilken måte omvisningene er organisert når elever er i de tidligere døds- og konsentrasjonsleirene, men det ble det ikke tid til i denne oppgaven.

Elevene og læreren utropte stor glede ved å komme seg ut av det vanlige klasserommet. To av elevene sa at de lærte mye av å få se og høre om holocaust utenfor klasserommet og bøkens rammer. Den ene jenta sa blant annet at turen hjalp henne til å sette historien i perspektiv. Dette kan forankres i John Deweys assimileringsteori, der elevene tar opp nye erfaringer og knytter det til sine gamle. Det kan også knyttes til Piagets terminologi om skjemaer, som gjør at elevene kan forestille seg ting som ikke er tilgjengelige for dem der og da, samtidig som de bruker skjemaene til å tolke og forstå nye erfaringer. Elevene forteller også om hvordan det ga klassemiljøet mye positivt å dra på en slik studiereise. At alle tok vare på hverandre og opplevde ulike situasjoner sammen sosialt, her får vi Dewey igjen. Han mener at læring skjer via mye av det sosiale. Elevene får se hverandre i et annet miljø, der det kreves at de oppfører seg som medmennesker. Elevene må kanskje oppføre seg med en annen verdighet når de er inne i en tidligere døds- og konsentrasjonsleir, enn om de er inne i et vanlig klasserom. De ulike individene i klassen har ulike måter å takle det traumatiske, dermed tror jeg at slike situasjoner som dette skaper mer omsorg for medelevene, og de får en annen type samtale med hverandre enn hva de ellers ville fått i det vanlige skolemiljøet.

Frøyland (2010) mener at det er viktig med variasjon i læringsmiljøet og at det er like viktig med erfaringsbasert kunnskap som faktabasert kunnskap. Ved å dra på slike studiereiser som Aktive Fredsreiser tilbyr, kan det hjelpe elevene å konkretisere temaet og faget.

Organisasjonen oppfordrer at klassene gjennomfører teori både før og etter studiereisen, og at de gjerne gjennomfører et prosjektarbeid som de skal jobbe med underveis. Dette gjør at elevene får konkretisert og repetert fagstoffet og det de har opplevd slik at det kan være med på å gi de en bedre forståelse og faglig utbytte. Frøyland (2010) skriver også om hvordan museer og minnesteder kan være med på å få frem de stille elevene. De kan føle seg friere utenfor den vanlige klasseromsrammen og få bedre motivasjon til å delta med innspill og samtaler. Ikke minst får elevene være i fysisk aktivitet under slike studiereiser, de får utforske og oppleve det de har sett bilder av i bøker og på film. De får se at det har vært en virkelig

hendelse med sine egne øyne, som igjen er med på å konkretisere fagstoffet. I tillegg er slike besøk til minnesteder/museer fint for å oppnå noen av målene man kan finne i utforskeren på utdanningsdirektoratet sine sider, der elevene skal se ting fra forskjellige synsvinkler og drøfte samfunnsfaglige temaer med riktig bruk av begreper.

Mine intervjuobjekter hadde vansker med å fortelle hva de satt igjen med etter besøket i de to konsentrasjonsleirene. Dette er også noe jeg sliter med i etterkant av besøket i Sachsenhausen. Jeg syntes at utstillingene i leiren kunne være litt uoversiktlig, og det var ikke mye av de originale bygningene igjen. Vi hadde veldig lite omvisning rundt om i leiren, og fikk vandre mye rundt på egenhånd. Jeg slet med å få et overblikk og få den følelsen jeg hadde håpet på. Dette var mitt første møte med en tidligere konsentrasjonsleir. Så jeg spør meg selv hvordan elevene klarer å sette seg inn i historien og lære noe av en slik plass, når jeg som «voksen» hadde problemer? I tillegg hadde verken jeg eller elevene som ble intervjuet noe direkte møte med tidsvitne. Dette er et av problemene Aktive Fredsreiser møter på framover, tidsvitnene forsvinner og de må finne andre måter å formidle budskapet til de overlevende fangene. Tidsvitnene er bevis på at hendelsen faktisk har skjedd og brukes til å personifisere historien, og i kraft av sin egen person bringer de historien om en annentid inn i klasserommet (Storeide, 2011). Derfor kan man spørre seg om disse studiereisen blir like gode uten tidsvitner? Dette er en problemstilling som det har vært interessant å forsket videre på.

Med tidsvitner hadde kanskje både jeg og elevene fått den virkelighetsoppfatningen som jeg syntes manglet, det var vanskelig å forstå hva som virkelig hadde foregått i leiren og hva menneskene som ble holdt fanget der hadde gjennomgått. Aktive Fredsreiser må også se bruken av tidligere konsentrasjonsleirer som læringsarenaer i forhold til det kommunikative minnet som vi fortsatt har en liten del av i dag, og det nye kulturelle minnet som vi får framover. Det kommunikative minnet der samtaler med mennesker som har krigsfortiden som en del av livet sitt, er i ferd med å forsvinne og det påvirker måten historien blir fortolket og forvaltet på (Lenz og Nilssen, 2011). Elevene som skal på studiereiser til tidligere konsentrasjonsleirer har veldig ofte ikke noen slektninger igjen som kan fortelle om hendelser fra den 2.verdenskrig. Dette gjør at de ikke har samme forbindelse til ulike begreper og forhold til krigen, som voksne og eldre har. Dette gjør at Aktive Fredsreiser må gjøre endringer på reiseopplegget etter som tiden går og samfunnet og elevene utvikler seg, og vi får det kulturelle minnet. Da trengs det andre typer medier, ritualer og former for sosial praksis for at viten skal videreføres slik at den får en betydning for dem som kommer etter.

Jeg stilte også elevene spørsmålet om hvilke tanker og hva de følte de hadde lært i etterkant av studiereisen. Jeg forventet kanskje at noen av de kom til å svare at de fikk mer respekt for menneskerettighetene og hvordan reisen bidro til engasjement for fred, og de fleste av elevene var inne på disse refleksjonene. Dette er et av målene til Aktive Fredsreiser, å bidra til fredsskapende prosesser. Jeg mener at man kan se på disse reisene som en del for å skape et bedre demokratisk samfunn, der elevene kan få utvikling av identitet, respekt for andre kulturer og bli aktive samfunnsdeltakere. At en slik studiereise er med på å øke holdningene til fredsarbeid, konfliktløsning, menneskerettigheter, medborgerskap og lignende temaer. Man vet jo ikke med sikkerhet om elevene kommer ut av omvisningen i de tidligere døds- og konsentrasjonsleirene som bedre mennesker som er bevisste på sine handlinger, det er et interessant spørsmål som krever mer undersøkelse.

I følge Helga Arntzen er 2014 et rekordår for reisende med Aktive Fredsreiser, med over 16.500 ungdommer fra hele landet. Siden Hvite Busser ble startet opp i 1992 og Aktive Fredsreiser i 1998, har de tilsammen hatt over 300.000 ungdommer med på reise (Tveit, 2014). Disse tallene i seg selv kan tyde på at mange skoler ser på denne typen studiereise som et positivt bidrag til den ordinære skolehverdagen. Mange skoler har fortsatt med disse typene for studiereiser selv om gratisprinsippet i skolen har blitt innført for noen år tilbake. Dette tyder på at mange har positive erfaringer med slike studiereiser, slik at et lokalsamfunn og en skole fortsetter med reisene over flere år med mange skoleklasser. Jeg oppfatter Norge som et land med lite nynazisme, og mener at nettopp disse studiereisene er en av faktorene som skylder at det finnes lite nynazistiske grupper i landet vårt. Men å reise ut i Europa å se konsekvensene av nazismen og for å forhindre nye nazistiske handlinger er en måte å drive denne undervisningen på, men det er ikke en av forutsetningen for undervisninga

6 KONKLUSJON

Det er ingen tvil at det råder mange forskjellige meninger om Aktive Fredsreisers studiereiser for skoleelever, og om konsentrasjonsleirene har nytte som læringsarena eller ikke? Ut i fra min studie er det hovedvekt på de positive holdningene til slike studiereiser. Det er vanskelig for meg å si hva min egen konklusjon er, da jeg kun har vært på omvisning i en tidligere konsentrasjonsleir, og har ingen selvopplevde erfaringer fra organisasjonen Aktive Fredsreiser. Men jeg kan konkludere med hva mine studieobjekter erfarer og mener om denne typen bruk av tidligere konsentrasjonsleirer som læringsarena og hva jeg mener ut i fra de svarene jeg har fått sammen med den teorien jeg har studert.

Når elevene er i de tidligere døds- og konsentrasjonsleirene får de historieundervisning på det stedet der de grusomme handlingene de har hørt om i bøker, sett på film og lært om virkelig har hendt. Elevene får konkretisert fagstoffet ved å oppleve ekte utstillinger, og høre virkelige historier fra stedet der hendelsene historien handler om inntraff. Selv om det stadig blir færre tidsvitner som kan undervise elever om Holocaust, vil det bli tatt i bruk andre metoder som kan formidle budskapet på en tilsvarende måte. Fire av fem av mine intervjuobjekter konkluderte med at dette var en studiereise de satte veldig stor pris på. De syntes det var lærerikt og spennende å høre og se historien om jødeutryddelsen i de ekte omgivelsene. Det hjalp elevene å sette historien og årstallene i riktig perspektiv. Elevene reflekterte mye om respekt, rasisme og menneskerettigheter i etterkant av studiereisen, og følte at reisen gjorde dem til mindre fordomsfulle mennesker. Læreren delte disse meningene med elevene, og mente at denne studiereisen ville hjelpe henne i sin utvikling som samfunnsfaglærer.

Jeg mener og tror at å dra på denne typen studiereise og bruken av tidligere døds- og konsentrasjonsleirer som læringsarenaer, er en fin måte å få elever mer oppmerksomme på samfunnets konflikter og det å være et medmenneske. At menneskerettighetene får en klarere betydning, og at de nynazistiske bevegelsene i landet vårt ikke får grobunn til å utvikle seg. Disse refleksjonene og tankene som elevene danner seg kan være viktig med tanke på det økende flerkulturelle samfunnet i landet vårt. Denne formen for undervisning gir en variasjon til den vanlige undervisningen, og motiverer ulike typer elever for læring. Jeg vil fremme slike undervisningsmetoder og studiereiser som et positivt bidrag til elevens skolegang til det motsatte er bevist. Tidligere døds- og konsentrasjonsleirer kan fint egne seg som læringsarenaer, og Aktive Fredsreiser er en organisasjon som legger til rette for at skoleklasser skal få oppleve dem som en positiv erfaring og som tilføyning til lærestoffet.

7 KILDELISTE:

- Aktive fredsreiser – Travel for peace. (2014). Undervisningskoffert. Hentet 08.04.14, fra: <http://koffert.aktive-fredsreiser.no/start.htm>
- Aktive fredsreiser – Travel for peace. (2014). Hentet 08.04.14, fra: <http://www.aktive-fredsreiser.no/>
- Frøyland, F. (2010) *Mange erfaringer i mange rom – variert undervisning i klasserom, museum og naturen*: Abstrakt forlag AS
- Imsen, G. (2010). *Lærerens Verden - Innføring i generell didaktikk*: Universitetsforlaget
- Lenz, C, og Nilssen, T. (2011) *Fortiden i nåtiden – Nye veier i formidlingen av andre verdenskrig*: Universitetsforlaget.
- Postholm, M.B og Jacobsen, D.I. (2011) *Læreren med forskerblikk – Innføring i vitenskapelig metode for lærerstudenter*: Høyskoleforlaget
- Skaalvik og Skaalvik. 1.utgave (2005). *Skolen som læringsarena - selvoppfatning, motivasjon og læring*: Universitetsforlaget
- Tveit, C. (2014.22.05). *Rekordår for Aktive Fredsreiser*. Hentet 22.05.14 fra: http://www.austagderblad.no/lokale_nyheter/article7345465.ece
- Utdanningsdirektoratet (2014). – Benjaminprisen. Hentet 22.05.14 fra: <http://www.udir.no/Laringsmiljo/Skolepriser/Benjaminprisen/>
- Utdanningsdirektoratet (2011) - Menneskerettigheter og demokrati i læreplanene. Hentet 08.04.14, fra: <http://www.udir.no/Tilstand/Forskning/Rapporter/Utdanningsdirektoratet/Menneskerettigheter-og-demokrati-i-lareplanene/>
- Takk til de fire elevene og læreren som lot seg intervjuet til nytte for min oppgave.

VEDLEGG

Spørsmål til elev:

Hvor gammel var du da du dro til den tidligere døds og konsentrasjonsleiren?

I hvilken anledning reiste du?

Hadde dere noe forberedelser før dere dro? Hvilke?

Hadde du noen forventninger før du dro til konsentrasjonsleiren?

Hadde aktive fredsreiser/reiseselskapet noen forberedelser før dere dro til leirene?

Hvordan opplevde du besøket?

Hvordan følte du stemninga var inne leiren?

Hvordan var de andre elevene når dere var inne i leiren?

Hadde dere noen møter med tidsvitner når dere var i konsentrasjonsleirene?

Hva følte du rett etter du var ferdig i leiren?

Hva følte du om besøket når du hadde kommet hjem?

Hva føler du om det nå?

Hva lærte du av en slik tur?

Hva tror/håper du dine medelever lærte av en slik tur?

Vil du anbefale en slik tur for kommende 10.klassinger? Evt hvorfor?

Spørsmål til lærer:

Hadde dere noe forberedelser før dere dro? Hvilke?

Hadde du noen forventninger før du dro til konsentrasjonsleiren?

Hadde aktive fredsreiser/reiseselskapet noen forberedelser før dere dro til leirene?

Hvordan opplevde du besøket?

Hadde dere noen møter med tidsvitner når dere var i konsentrasjonsleirene?

Hvordan følte du stemningen var blant elevene?

Hva tror du elevene følte rett etter de var ferdig i leiren?

Hva tror du elevene følte om besøket når de hadde kommet hjem?

Hva tror du de føler i dag?

Hva tror du elevene lærte av en slik tur?

Hva tror/håper du dine elever lærte av en slik tur?

Vil du anbefale en slik tur for kommende 10.klassinger? Evt hvorfor?

Hadde dere noe etterarbeid etter dere kom tilbake til skolen? hvorfor?